

УДК 94(477).87)"19"

DOI: 10.24919/2312-2595.5/47.217785

Тетяна КУПРІЙ

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії, Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, індекс 04053 (t.kuprii@kubg.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7305-5411>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/1793492/kuprii-g-tiana/>

ScopusID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?origin=resultslist&authorId=57216832021&zone=>

Лідія ТИМІШ

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства, соціології та політології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (lidatymish21@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2142-8917>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-6539-2018>

Бібліографічний опис статті: Купрій, Т., & Тиміш, Л. (2020). Питання імплементації автономії Підкарпатської Русі в контексті Другої чехословацької кризи 1938 року. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 5/47, 352–367. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217785>.

**ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
АВТОНОМІЇ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ В КОНТЕКСТІ
ДРУГОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ КРИЗИ 1938 РОКУ**

Анотація. Метою дослідження є аналіз процесу реалізації національно-державної автономії Підкарпатської Русі, її поступовий характер під час Другої чехословацької кризи 1938 р. **Методологія дослідження** базується на принципах історичного методу та наукової об'єктивності. Застосовано системно-ана-

© Тетяна Купрій, Лідія Тиміш, 2020

літичний підхід, що дає змогу розглянути джерела, сутність та специфіку державотворчих процесів і явищ довоєнного періоду. **Наукова новизна** статті полягає в аналізі факторів осінньої чехословацької кризи 1938 р., які вплинули на розгортання державного руху в Підкарпатській Русі. Преса розкрила становище державних та неофіційних політиків та їх внесок у створення Карпатської України як автономної частини Чехословаччини. **Висновки.** Наприкінці 30-х рр. підкарпатська преса широко висвітлювала національний пошук українців у Закарпатській області. Газети оприявнювали міжнародні події, відомі як Мюнхенська криза, що сталася за короткочасне існування Карпатської України. Українська держава на Закарпатті на короткий час виникла у складних міжнародних політичних обставинах напередодні Другої світової війни. На думку преси, цей процес був природним та історично обґрунтованим. Загалом газети Підкарпаття були важливим засобом інформування українців про сучасні події у світі, а також про соціальну арену культурного, духовного та національно-державного життя регіону.

Ключові слова: національна ідентичність; чехословацька криза 1938 р.; Карпатські періодичні видання; преса; Підкарпатська Русь (Карпатська Україна).

Tetiana KUPRII

PhD (History), Associate Professor, Department of Philosophy, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, postal code 04053 (t.kuprii@kubg.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7305-5411>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/1793492/kuprii-g-tiana/>

ScopusID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?origin=resultslist&authorId=57216832021&zone=>

Lidiia TYMISH

PhD (History), Associate Professor, Department of Law, Sociology and Political Science, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (lidatymish21@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2142-8917>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-6539-2018>

To cite this article: Kuprii, T., & Tymish, L. (2020). Pytannia implementatsii avtonomii Podkarpatskoi Rusi v konteksti Druhoi chekhoslovatskoi kryzy 1938 roku [The question of implementation of autonomy of Subcarpathian Rus' in the context of the Second Czechoslovak Crisis of 1938]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 5/47, 352–367. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217785> [in Ukrainian].

THE QUESTION OF IMPLEMENTATION OF AUTONOMY OF SUBCARPATHIAN RUS' IN THE CONTEXT OF THE SECOND CZECHOSLOVAK CRISIS OF 1938

Summary. *The purpose of the study is to analyze the process of implementation of the national-state autonomy of Subcarpathian Rus', its gradual nature during the Second Czechoslovak Crisis of 1938. The research methodology is based on the principles of historical method and scientific objectivity. The system-analytical approach was applied, which allows consider the sources, essence and specificity of the state-making processes and phenomena of the pre-war period. The scientific novelty of the article is in the analysis of the factors of the autumn 1938 Czechoslovak crisis that influenced the deployment of the state movement in Subcarpathian Rus'. The press revealed the provisions of public and unofficial policy makers and their contributions to the establishment of Carpathian Ukraine as an autonomous part of Czechoslovakia. Conclusions.* *In the late 1930s, the Subcarpathian press extensively covered the national search for Ukrainians in the Transcarpathian region. Newspapers covered international events, known as the Munich Crisis that took place during the short-lived existence of the Carpathian Ukraine. The Ukrainian state in Transcarpathia emerged for a short time in difficult international political circumstances on the eve of the Second World War. According to the press, this process was natural and historically grounded. In general, newspapers of Subcarpathia were a significant means of informing Ukrainians about the current events in the world, as well as the social arena of cultural, spiritual and national-state life of the region.*

Key words: *national identity; Czechoslovak crisis of 1938; Carpathian periodicals; press; Subcarpathian Rus' (Carpathian Ukraine).*

*«Сонце з'являється на Сході,
але на цей раз воно зійшло на Заході країни»
А. Волошин, 08 жовтня 1938 р.*

Постановка проблеми. Боротьба за державність Підкарпатської Русі у міжвоєнний період поступово досягала апогею, набуваючи всеохопного характеру. У кінці 30-х рр. ХХ ст. окреслилися політична й етнічна ідентичності підкарпатських русинів-українців, що у переважній більшості демонстрували духовно-національну єдність з усім українським народом у часи передвоєнного лихоліття. Отримавши унікальну можливість реалізувати національно-політичну автономію, громадськість Підкарпатської Русі активно включилася у державотворчі процеси.

Сучасні оцінки подій на Закарпатті 80-річної давнини неоднозначні і полярні. Виникають гострі дискусії навколо питань національно-політичного вибору шляхів утвердження Карпатської України, відносин представників крайової влади з Німеччиною та Угорщиною, сотні полеглих 15 березня 1939 р. на Красному полі за ідею української незалежності та їхнього вшанування пам'яті на державному рівні. Проте звернення до джерельного матеріалу розкриває об'єктивність історичних подій і дає змогу оцінити правдиву інформацію, відобразити форми громадянської свідомості, яка є суспільним індикатором, маніфестом національно-політичних інтересів.

Аналіз процесу імплементації національно-державної автономії Підкарпатської Русі, його поетапного характеру під час Другої чехословацької кризи, є **метою статті**. На підставі формулювання власних узагальнювальних висновків щодо імплементації та реалізації прав автономного краю автор має можливість розкрити маловідомі сторінки державотворчих процесів Закарпаття у передвоєнний час.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Детальний аналіз джерельної бази та опублікованих досліджень, у змісті яких автори торкалися згаданої проблеми, свідчить про те, що окремі аспекти перебігу Другої чехословацької кризи 1938 р. останнім часом мали недостатнє наукове опрацювання. Джерельним підґрунтям наукової розвідки є документи, що зберігаються у Державному архіві Закарпатської області, Архіві Міністерства закор-

донних справ Чеської Республіки, Військовому історичному архіві Інституту військової історії у Празі. Опубліковані архівні матеріали представлені збірками документів, зарубіжною українікою, епістолярною та мемуарною спадщиною сучасників передвоєнних подій на Закарпатті А. Волошина, Ю. Брашайка, А. Бродія, В. Гренджа-Донського, Ю. Химинця, В. Шандора; науковими розвідками М. Вегеша, В. Віднянського, П. Гай-Нижника, В. Гирі, Т. Купрій, П. Лепісевич, М. Палінчака, Л. Тиміш, М. Хром'як та ін. Безпосередньо документальним підтвердженням тенденцій та особливостей перебігу кризових подій 1938 р. крізь періодику слугують газетні та журнальні видання «Українське слово» та «Нова свобода». У 1919–1939 рр. – період входження краю до складу Чехословацької Республіки, й за умови реалізації обіцяної демократизації суспільства, підкарпатська преса змогла повною мірою стати національним рупором і засобом підвищення рівня загальної культури та можливостей інформування населення тогочасними міжнародними подіями.

Виклад основного матеріалу. Друга чехословацька криза визначила місце і роль Підкарпатської Русі у світовій політиці. Активізація руху за автономію на Закарпатті восени 1938 р. у пресі порівнювалася із буремними подіями 1848 р. – «Весною народів», де ключовими позиціями стало узгодження спільних дій розрізнених стратегічних інтересів репрезентантів національного відродження. Для цього у середині вересня 1938 р. в регіон приїхала група американських емігрантів у складі І. Попа, І. Янчишина і О. Геровського, яка мала б виконувати роль арбітра у суперечках москвофільського та українофільського напрямів, закликавши представників обох груп розв'язати актуальні питання краю (Шандор, 1995, с. 89). Крило політичної москвофільської сили 12 вересня 1938 р. у день руської культури та святкування 950-ліття Хрещення Русі, зокрема проросійські організації за сприяння американського русина О. Геровського, організували зібрання «Руського блоку», крайового з'їзду членів «Товариства Духновича» та конгресу русофільських студентських організацій. До них приєдналася Аграрна партія з русофільським крилом Республіканської партії і Автономно-землеробським союзом на чолі з А. Бродієм («Нова свобода», 1938а, с. 1).

З українофільської сторони – Центральна Руська Народна Рада утвердила на своїх зборах відіслати делегацію до Праги, яка передала 6 Меморандум автономії від 2 вересня 1938 р. і резолюцію зборів чеській владі про потребу приєднання Пряшівщини до Підкарпатської Русі, надання фінансової допомоги верховинським округам і персональну заміну представників в урядових установах (Гиря, 2012, с. 124). Соціал-демократична партія, співзасновником якої був відомий українофіл Ю. Ревай, готувала свій проєкт автономії. Комуністи не опонували політичним суперникам і контакти між лівими групами в кризовий час вересня склалися дружно («Українське слово», 1938а, с. 1).

Під зовнішньою загрозою уряд ЧСР робив поступки народам федерації та дав згоду реалізувати вимоги для надання реальної автономії українцям Підкарпатської Русі. Питання автономії краю публічно було оголошено у третьому плані Годжі-Расмісена. Він передбачав створення національних земель. Для Словаччини і Підкарпатської Русі планувалося відновити жупну систему з широкими правами самоврядування. Рішенням місцевих народних рад було висунуто представника Першої Русько-Української Центральної Народної Ради А. Волошина і Центральної Руської Народної Ради Й. Камінського, які мали погодити склад крайового уряду у Празі («Нова свобода», 1938b, с. 1). Сторони вирішили разом домогтися автономії, відкинувши всі суперечки, які ділили народ на два ворогуючі табори, сподіваючись, що це приведе в одну нерозривну політичну цілісність.

Процес відродження державного будівництва та імплементації права щодо українського автономного краю на початковому етапі описував тодішній голова делегації Підкарпатської Русі у Відні та Берліні Ю. Химинець у книзі «Мої спостереження із Закарпаття»: *«Ще 8 жовтня зійшлися обидві Народні Ради (українська й москвофільська), щоб вибрати перший автономний уряд Закарпаття, що й сталося о 7 год. вечора, коли на балкон Крайового уряду в Ужгороді вийшов А. Бродій, щоб оголосити народові рішення. ... Довго не прийшлося чекати, як, неначе з-під землі, появилася кілька синьожовтих прапорів і великий похід вирушив вулицями столиці з піснями "О, Україно" та "Ми, гайдамаки" й патріотичними гаслами. Синьо-жовті прапори, Просвіта, "Ще не вмерла...". Це прямо приголомшило кілька десятків присутніх*

москвофілів, що остовпіло стояли біля Крайового Уряду, але ще більше чехів, жидів та мадярів» (Химинець, 1984, с. 112).

Промова Ю. Ревая до народу, який зібрався під стінами Народного Дому товариства «Просвіта», була наповнена змістом про історичні прагнення українців на власну державність: «... ми присягаємо на вірність своїй українській владі, ми маємо довір'я до своїх українських провідників, бо знаємо, що вони підуть завжди з автохтонним народом... Не ридати, а здобувати!» (Гренджа-Донський, 1987, с. 63). На Зборах було досягнуто домовленості щодо персонального складу автономного уряду, до якого ввійшли представники практично всіх основних політичних сил краю (Див. Рис. 1) і створено Національну Раду Підкарпатської Русі на чолі з А. Бродієм.

Рис. 1. Депутати і сенатори від Підкарпатської Русі в парламенті ЧСР: С. Фенцик, Е. Бачинський, І. Парканій, П. Коссей, А. Бродій, М. Демко, П. Жидовський, М. Долинай, І. П'єщак, Ю. Ревай (05 жовтня 1938 р.) (Брацшайко, 2009, с. 44)

У затвердженому офіційними органами першому уряді Підкарпатської Русі переважали русофіли (А. Бродій, Е. Бачинський), що реально відображало співвідношення між двома головними політичними силами краю. З представників проукраїнської орієнтації були присутні А. Волошин, Ю. Ревай, С. Клочурак, Д. Нім-

чук, А. Штефан та ін. У подальшому, згідно з Циркуляром Президії Крайового управління в Ужгороді, рада мала перетворитися на єдине Національне Об'єднання (Державний архів Закарпатської області (ДАЗО, ф. 117, оп. 1, спр. 327, арк. 1). Того ж дня Національна Рада у Пресовому бюлетені автономного уряду оголосила себе *«єдиним законним представником всіх руських областей Карпат і всього його населення, для якого забезпечується самовизначення і самоуправління»* (ДАЗО, ф. 19, оп. 3, спр. 970, арк. 11–12). Було ухвалено постанову про те, що членами майбутнього уряду мають бути тільки депутати празького парламенту та сенату.

На початку роботи крайового уряду представники русофільського блоку додатково запропонували до розгляду проект децентралізації державної і виконавчої влади. У статті *«Ми, автономісти, будемо нову вільну автономну Підкарпатську Русь»*, опублікованій ще у 1935 р., А. Бродій відстоював автономність краю (Бродій, 1935, с. 52). На жаль, у середині жовтня відносини між підкарпатськими радами погіршилися через суперечності між представниками уряду, тому проукраїнський напрям, за словами Ю. Брашайка, вирішив самостійно вирішувати долю свого краю, з усвідомленням помилок минулого і *«стати електризуючою силою для всього українства»* (Довганич & Корсун, 2007, с. 145).

Після 11 жовтня 1938 р., коли делегація Національної Ради Підкарпатської Русі отримала від Празького уряду позитивну відповідь у справі затвердження уряду Підкарпатської Русі, почався, за словами А. Волошина, процес доведення всьому світові, що *«українці політичні, національно зрілі і свідомі»* (Волошин, 1959, с. 57) та здатні розробити і прийняти закон про статус краю. Початок було покладено вимогою негайної заміни значної частини чеських урядовців місцевими урядовцями у земське представництво. Це було пов'язано з відхиленням кандидатур українців (прояв національного ухилу) в попередні виборчі кампанії (*«Нова свобода»*, 1938b, с. 2). У час політичного вакууму до проголошення автономії Підкарпатської Русі на керівних посадах в стратегічній для регіону лісовій галузі перебували німці, до яких українці ставилися з довірою та пошаною за їх професіоналізм і гуманність. Після Мюнхена було вирішено, що німці звільняться та виїдуть на батьківщину. Логічно було б на їх місця

призначати українців, проте чехи направляли своїх спеціалістів, що ще більше посилювало невдоволення серед місцевого населення («Українське слово», 1938b, с. 1). Яскравим прикладом непорозуміння через кілька місяців стало призначення у січні 1939 р. чеха з москвофільськими поглядами міністра внутрішніх справ Лева Прхалу. Масові акції протесту проти цього призначення призвели до повторного обговорення кандидатури, компромісної домовленості та зняття його з цієї посади (Делеган & Вискварко, 2009, с. 112).

Перший коаліційний уряд А. Бродія, провівши всього три засідання, зумів розглянути питання врегулювання територіальних проблем, зокрема визначення питання кордону між Підкарпатською Руссю, Словаччиною та Угорщиною, а також позицію Німеччини в цьому питанні. Уряд розпочав кампанію за приєднання до краю східнославацьких районів (Пряшівщини), заселених переважно русинами-українцями. Також був створений і затверджений перелік основних органів влади, який складався із 9 міністерств та засновано «Урядовий Вісник» – друкований орган для публікації розпоряджень автономного уряду, редактором якого став В. Гренджа-Донський. Для підтвердження автохтонності краю за ініціативи А. Бродія була створена комісія, до якої ввійшли відомі вчені П. Сова, Г. Геровський, М. Кондратович, М. Бескид та І. Панькевич, перед якими ставилося завдання науково обґрунтувати й подати підтвердження, що Закарпаття – руська земля і цим самим «*парировать мадьярские требования*» (ДАЗО, ф. 3, оп. 1, спр. 40, арк. 3).

Проте спільна робота першого коаліційного уряду завершилася ледве розпочавшись. У кінці жовтня 1938 р. А. Бродія було звинувачено у правочинних діях і заарештовано. У напружених обставинах, пов'язаних з антидержавною діяльністю А. Бродія другий уряд автономної Підкарпатської Русі сформував А. Волошин. Про його чітку українську спрямованість переконливо свідчило й опубліковане 27 жовтня 1938 р. у газеті «Нова свобода» звернення Української Народної Ради «*До всіх українців по цілому світі! До всіх українських партій, організацій, груп, товариств в Галичині, Буковині, Бессарабії, Наддніпрянській Україні, Канаді, Сполучених Державах Америки і взагалі до українців, де б вони не проживали куди входить і Пряшівщина і Спіша*» («Нова сво-

бода», 1938с, с. 1). Звернення «Справа нашої малої країни і цілої України» було розцінено українцями, зокрема в Галичині, як заклик до допомоги братам-українцям по той бік Карпат («Українське слово», 1938с, с. 1). Почалися масові демонстрації на підтримку уряду та нелегальні переходи польсько-чеського кордону галицькими українцями з метою допомоги у розбудові молодій українській державі. В урядових структурах автономного краю в центрі й на місцях, в українських школах і національно-культурних осередках, в народному господарстві й січових загонах працювали й діяли сотні галицьких українців. У цей час активно створювалися різноманітні комітети допомоги, організовувався збір коштів, медикаментів, продовольства тощо. Особливо відчутною була фінансова допомога, яка регулярно надходила з США та Канади. Варто зазначити, що фінансова допомога надходила й з Німеччини. Німецькі інженери приїхали у м. Хуст в кінці жовтня і привезли з собою 200 млн. крон на розбудову економіки («Нова свобода», 1938d, с. 2).

Успіхи українського державотворення на Закарпатті стимулювали розвиток ідеї про те, що у визначених історичних умовах тут відбудеться об'єднання всіх українських земель в єдиній соборній Українській державі. Саме тому виникло питання про зміну офіційної назви автономної одиниці. На другий день після рішень Першого Віденського арбітражу 2 листопада 1938 р. щодо передачі Угорщині частини території Закарпаття з містами Мукачеве, Берегове і Хуст, А. Волошин звернувся до народу краю відстояти самостійність автономного краю. Нова назва держави «Карпатська Україна» з'являється з подачі Німеччини 8 жовтня на шпальтах газет. Офіційно назва була запроваджена розпорядженням А. Волошина 30 грудня 1938 р., паралельно залишаючи у вжитку термін Підкарпатська Русь (Довганич & Корсун, 2007, с. 173). Тому, щоб остаточно визначитися в означеному питанні 17 листопада 1938 р. керівництво Української Народної Ради надіслало телеграму голові чехословацького уряду й Законодавчій комісії парламенту Чехословаччини зі змістом: *«Є неспірним, що наш народ є народом українським, а не руським, то є великоруським. Тому назва Підкарпатська Русь не відповідає дійсності. Українська Народна Рада, яка проголосила 1919 р. прилучення нашого народу до республіки як народня репрезентантка українського населе-*

ння в інтересі консолідації та спокійного розвитку цього краю домагається, щоб в новій Конституції була ужита урядова назва цього краю: *Карпатська Україна*». Але відповідь парламенту ЧСР не була позитивною і «*дефінітивну назву автономної території південно-карпатських русинів залишила без змін, щоб пізніше закон сойму установив нову назву Підкарпатської Русі*» (Див. Рис. 2), урядову мову та мову навчання в школах на території *Підкарпатської Русі*» («*Нова свобода*», 1938е, с. 1).

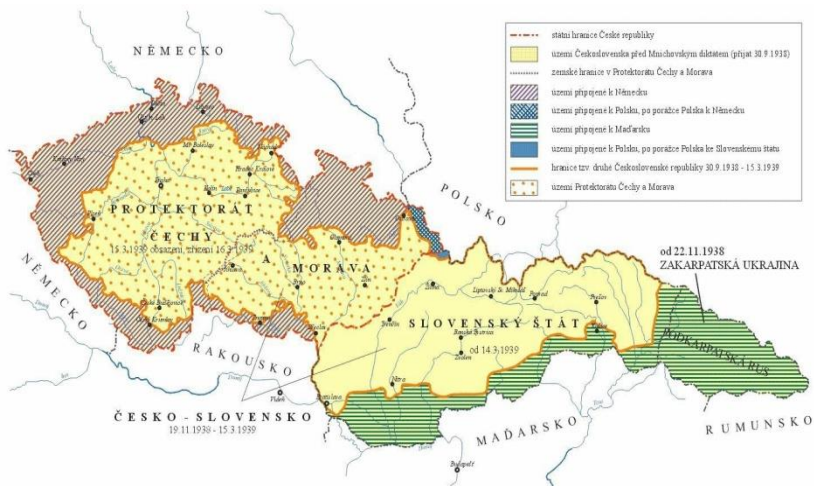

Рис. 2. Мапа Чехословаччини 1938 року (Czech map of Czechoslovakia (pre-1938 outline)) («Digitalizace telegramů Archivu MZV», 1945)

Незважаючи на рішення Першого Віденського арбітражу, яке з розпачем констатували Ю. Брашайко та М. Долинай у «Маніфесті уряду Карпатської України до всіх громадян» від 3 листопада 1938 р., було означено умови міжнародних переговорів та заклик: «*коштом зранення нашої Батьківщини здобуто українську державну самостійність і цей удар не захитає нашої волі сповнити те велике завдання, яке поставила перед нами історія*» (Волошин, 1995, с. 375). Боротьба за відстоювання державної, національної та етнічної ідентичності тривала як у подальші місяці, так і наступні десятиліття.

Висновки. Процес політичної ідентифікації українського народу продовжується ще й на початку ХХІ ст., маючи в історичній ретроспективі низку маркерів. Саме у кінці 30-х рр. минулого століття національні пошуки українців ознаменувалися державним утворенням у багатоетнічному регіоні, що тривалий період був у складі Чехословацької республіки. Політично-правова імплементація автономії Підкарпатської Русі супроводжувалася гострим протистоянням між учасниками українського державотворення, які напередодні Другої світової війни, реалізовували плани різнополітичного ангажування. Поетапний шлях розбудови української держави широко висвітлювався у пресі – вагомому засобі інформаційного зв'язку українців з тогочасними подіями у світі, а також суспільною ареною культурно-духовного і національно-державного життя краю.

Джерела та література

- Брацайко, Ю.** (2009). *«Що я видів на Закарпаттю...»: спогади.* Ужгород: Ліра.
- Бродій, А.** (1935). Ми, автономісти, будуємо нову вільну автономну Підкарпатську Русь. *Церковний календар* (с. 46–61). Ужгород.
- Вегеш, М., & Палінчак, М.** (2018). Державно-правові основи існування Карпато-Української держави (1938–1939). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні відносини*, 3, 17–28.
- Віднянський, С.** (2009). Закарпаття – Підкарпатська Русь: від здобуття незалежності до проголошення незалежної держави (до 70-річчя Карпатської України). *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, 15, 184–207.
- Волошин, А.** (1959). *Спомини: релігійно-національна боротьба карпатських русинів-українців проти мадярського шовінізму.* Філадельфія: Видавництво «Карпатський Голос».
- Волошин, А.** (1995). *Твори.* Ужгород: Гражда.
- Гай-Нижник, П.** (2018). Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) 1938–1939 рр. як одна із «розмінних монет» Мюнхенського договору. *Гілея*, 139, 48–56.
- Гиря, В.** (2012). *Угорська іредента в міжвоєнному Закарпатті («угорський фактор» у суспільно-політичному житті).* Ужгород: Видавництво «Карпати».

- Гренджа-Донський, В.** (1987). Щастя і горе Карпатської України: щоденник. В В. Гренджа-Донський, *Твори* (Т. VIII). Вашингтон: Видання Карпатського Союзу.
- ДАЗО – Державний архів Закарпатської області.
- Делеган, М., & Вискварко, С.** (Упоряд.). (2009). *Карпатська Україна (1938–1939): збірник архівних документів і матеріалів*. Ужгород: Карпати.
- Довганич, О., & Корсун, О.** (Упоряд.). (2007). *Тернистий шлях до України: збірник архівних документів і матеріалів «Закарпаття в європейській політиці 1918–1919, 1938–1939, 1944–1946 рр.»*. Ужгород: ВАТ Видавництво «Закарпаття».
- Купрій, Т., & Тиміш, Л.** (2020). Угорський плебісцит у Підкарпатській Русі жовтня 1938 року за матеріалами преси краю. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 5, 11–20.
- Лепісевич, П., & Хром'як, М.** (2015). Державотворчі процеси та зовнішньополітична діяльність Карпатської України (1938–1939 рр.). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 1, 27–35.
- Нова свобода*. (1938a, 16 вересня).
- Нова свобода*. (1938b, 29 вересня).
- Нова свобода*. (1938c, 27 жовтня).
- Нова свобода*. (1938d, 08 листопада).
- Нова свобода*. (1938e, 22 листопада).
- Нова свобода*. (1938f, 27 листопада).
- Українське слово*. (1938a, 27 вересня).
- Українське слово*. (1938b, 08 жовтня).
- Українське слово*. (1938c, 14 жовтня).
- Химинець, Ю.** (1984). *Мої спостереження із Закарпаття*. Нью-Йорк: Видання Карпатського Союзу.
- Шандор, В.** (1995). *Спомини. Т. 1: Карпатська Україна. 1938–1939*. Ужгород: МПП «Гражда».
- Digitalizace telegramů Archivu MZV 1918–1939. (1945). *Archiv Ministerstva zahraničních věcí. F. 35: Telegramy došlé a odeslané I Značka: Telegramy, 1918–1940*. Původce: MZV, Zastupitelské úřady Praha, Zátor – Loučky. Retrieved from https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/digitalizace_telegramu_archivu_mzv_1918.html.
- Kuprii, T., Tymish, L., & Panasiuk, L.** (2019). Subcarpathian Ruthenia in conditions of pre-war international crisis of 1938 and territorial encroachments of neighboring states (on regional press materials). *Cxið*, 164 (6), 75–82. doi: [10.21847/1728-9343.2019.6\(164\).186957](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.6(164).186957).

References

- Brashchaiko, Yu.** (2009). «*Shcho vydiv ya na Zakarpattiu...*» [*What I saw in Transcarpathia...*"]. Uzhhorod: Lira [in Ukrainian].
- Brodi, A.** (1935). Мы, avtonomisty, buduiemo novu vilnu avtonomnu Pidkarpatsku Rus [We, the autonomists, are building a new free autonomous Subcarpathian Russia]. *Tserkovnyi Calendar – Church calendar* (pp. 46–61). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Vehesh, M., & Palinchak, M.** (2018). Derzhavno-pravovi osnovy isnuvannia Karpato-Ukrainskoi derzhavy (1938–1939) [State Legal Basis of the Carpatho-Ukrainian State (1938–1939)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 3, 17–28 [in Ukrainian].
- Vidnianskyi, S.** (2009). Zakarpattia – Pidkarpatska Rus: vid zdobuttia avtonomii do proholoshennia nezaleznoi derzhavy (do 70-richchia Karpatskoi Ukrainy) [Transcarpathia – Subcarpathian Rus: From the Autonomy to the Declaration of an Independent State (to the 70th Anniversary of the Carpathian Ukraine)]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka – Ukraine of the XX century: culture, ideology, politics*, 15, 184–207 [in Ukrainian].
- Voloshyn, A.** (1959). *Spomyny: relihiino-natsionalna borotba karpatskykh rusyniv-ukraintsiv proty madiarskoho shovinizmu* [Memories: Religious-national struggle of Carpathian Ruthenians-Ukrainians against Hungarian chauvinism]. Filadelfiia: Vydavnytstvo «Karpatskyi Holos» [in Ukrainian].
- Voloshyn, A.** (1995). *Tvory* [Writings]. Uzhhorod: Grazhda [in Ukrainian].
- Hai-Nyzhnyk, P.** (2018). Karpatska Ukraina (Pidkarpatska Rus) 1938–1939 rr. yak odna iz «rozminnykh monet» Miunkhenskoho dohovoru [Carpathian Ukraine (Subcarpathian Russia) 1938–1939 as one of the "coins" of the Munich Treaty]. *Hileia – Gilea*, 139, 48–56 [in Ukrainian].
- Hyria, V.** (2012). *Uhorska iredenta v mizhvoiennomu Zakarpatti («uhorskyi faktor» u suspilno-politychnomu zhytti)* [Hungarian irredent in Transwar Transcarpathia ("Hungarian factor" in socio-political life)]. Uzhhorod: Vydavnytstvo «Karpaty» [in Ukrainian].
- Hrendzha-Donskyi, V.** (1987). Shchastia i hore Karpatskoi Ukrainy: shchodennyk [Happiness and Sorrow of the Carpathian Ukraine: Diary]. In V. Hrendzha-Donskyi, *Tvory – Writings* (Vol. VIII). Vashynhton: Vydannia Karpatskoho Soiuzu [in Ukrainian].
- DAZO – Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti [State Archives of the Transcarpathian Region] [in Ukrainian].
- Delehan, M., & Vyskvarko, S.** (Comps.). (2009). *Karpatska Ukraina (1938–1939): zbirnyk arkhivnykh dokumentiv i materialiv* [Carpa-

thian Ukraine (1938–1939): A Collection of Archival Documents and Materials]. Uzhhorod: Karpaty [in Ukrainian].

- Dovhanych, O., & Korsun, O.** (Comps.). (2007). *Ternystyi shliakh do Ukrainy: zbirnyk arkhivnykh dokumentiv i materialiv. Zakarpattia v yevropeiskii politytsi. 1918–1919, 1938–1939, 1944–1946 rr. XX st.* [*The Stinging Way to Ukraine: A Collection of Archival Documents and Materials. Transcarpathia in European politics. 1918–1919, 1938–1939, 1944–1946 XX century*]. Uzhhorod: VAT «Vydavnytstvo Zakarpattia» [in Ukrainian].
- Kuprii, T., & Tymish, L.** (2020). Uhorskyi plebistsyt u Pidkarpatskii Rusi zhovtnia 1938 roku za materialamy presy kraiu [Hungarian plebiscite in Subcarpathian Rus, October 1938 according to the press of the region]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty – International Relations: Theory and Practical Aspects*, 5, 11–20 [in Ukrainian].
- Lepisevych, P., & Khromiak, M.** (2015). Derzhavotvorchi protsesy ta zovnishnopolitychna diialnist Karpatskoi Ukrainy (1938–1939 rr.) [State-making processes and foreign policy activity of the Carpathian Ukraine (1938–1939)]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 1, 27–35 [in Ukrainian].
- Nova Svoboda [New freedom]*. (1938a, September 16). [in Ukrainian].
- Nova Svoboda [New freedom]*. (1938b, September 29). [in Ukrainian].
- Nova Svoboda [New freedom]*. (1938c, October 27). [in Ukrainian].
- Nova Svoboda [New freedom]*. (1938d, November 8). [in Ukrainian].
- Nova Svoboda [New freedom]*. (1938e, November 22). [in Ukrainian].
- Nova Svoboda [New freedom]*. (1938f, November 27). [in Ukrainian].
- Ukrainske Slovo [Ukrainian Word]*. (1938a, September 27). [in Ukrainian].
- Ukrainske Slovo [Ukrainian Word]*. (1938b, October 08). [in Ukrainian].
- Ukrainske Slovo [Ukrainian Word]*. (1938c, October 14). [in Ukrainian].
- Khymynets, Yu.** (1984). *Moi sposterezhennia iz Zakarpattia [My observations from Transcarpathia]*. Niu-York: Vydannia Karpatskoho Soiuzu [in Ukrainian].
- Shandor, V.** (1995). *Spomyny. T. I: Karpatska Ukraina. 1938–1939 [Memories. Vol. I: Carpathian Ukraine. 1938–1939]*. Uzhhorod: MPP «Hrazhda» [in Ukrainian].
- Digitalizace telegramů Archivu MZV 1918–1939 [Digitization of telegrams of the Archive of the Ministry of Foreign Affairs 1918–1939]. (1945). *Archiv Ministerstva zahraničních věcí. F. 35: Telegramy došlé a odeslané I Značka: Telegramy, 1918–1940 – Archive of the Ministry of Foreign Affairs. F. 35: Telegrams received and sent I Brand: Telegrams,*

1918–1940. Původce: MZV, Zastupitelské úřady Praha, Zátor – Loučky. Retrieved from https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/digitalizace_telegramu_archivu_mzv_1918.html [in Czech].

Kuprii, T., Tymish, L., & Panasiuk, L. (2019). Subcarpathian Ruthenia in conditions of pre-war international crisis of 1938 and territorial encroachments of neighboring states (on regional press materials). *Skhid – East*, 164 (6), 75–82. doi: [10.21847/1728-9343.2019.6\(164\).186957](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.6(164).186957).

Стаття надійшла до редакції 15.10.2020 р.